

GEOPOLITIKA 21. STOLJEĆA: PROMJENA SVJETSKOG PORETKA I MILITARIZIRANJE SVIJETA

Alen Sućeska *

UDK: 911.3:32(100)"20"
327.5(100)"20"

Primljeno: 11.IX.2008.

Prihvaćeno: 5.II.2009.

Sažetak

Geopolitika, kao disciplina koja izučava odnose između političke moći i geografskog prostora, sve je značajnija sfera društveno-političkih promjena u svijetu nastalih kao posljedica odnosa svjetskih sila. Rad analizira geopolitičke promjene koje se odvijaju i koje će se tek dogoditi, te njihove uzroke i moguće posljedice. Pokazuje se da se dosadašnja geopolitička dominacija Sjedinjenih Država privodi kraju, a velikim koracima na svjetsku scenu dolaze Kina i Indija. Jedan od rezultata toga jest da svemir postaje nova domena geopolitičkog sukoba njegovim sve intenzivnijim militariziranjem. Uz nefunkcioniranje međunarodnih institucija poput UN-a, zaključuje se da posljedice opisanih promjena mogu biti intenziviranje sukoba, ali i još snažniji odlazak u multipolarnost.

Ključne riječi: geopolitika, imperijalizam, multipolarnost, militariziranje, svemirske ekspedicije, međunarodne institucije

DEFINIRANJE GEOPOLITIKE

Etimološka analiza pojma "geopolitika" vodi do dviju starogrčkih riječi: Γαῖα, točnije γῆ, što znači zemlja (kao tvar, ali prvenstveno kao planet Zemlja; latinski sinonim je *terra*), te otuda prefiks ge-; te pridjev πολιτικός (izvedenica od πολιτής - građanski), koji se ovdje shvaća kao iz njega izvedenu imenicu koju je koristio Aristotel - τα πολιτικά¹ – što znači, u točnom prijevodu starogrčkog značenja, "pitanja polisa" ili "poslovi polisa". U kontekstu post-antičkog svijeta, naročito od novog vijeka do danas, u kojem polis kao politički entitet više ne postoji, već postoje isključivo države (ovdje se prvenstveno misli na činjenicu da, iz konteksta filozofije politike, polis predstavlja

---

* Alen Sućeska (asuceska@ffzg.hr) student je 3. godine filozofije i sociologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

¹ U dublju analizu Aristotelova shvaćanja politike, koje je svakako mnogo kompleksnije i šire nego jednostavna analiza pojma koja se ovdje provodi, neće se ulaziti jer nije, s obzirom na opseg koji bi zauzelo, relevantno za rad.

zajednicu, a država društvo²), politika se danas, shodno toj promjeni, shvaća kao "državni poslovi" ili "državna pitanja". Imajući to u vidu, pojam "geopolitika", kao pojam postantičkog svijeta, može se shvaćati kao "državni poslovi na Zemlji", "državni poslovi svjetskih razmjera" ili "državna pitanja svjetskih razmjera" (pritom treba naglasiti da to nije konvencionalno shvaćanje termina "geopolitika", koje će se opisati kasnije).

Koji bi to bili državni poslovi koji su "svjetskih razmjera"? Između ostalog, nije li takva sintagma – *državni poslovi svjetskih razmjera* – *contradictio in adjecto*, budući se državu, po njenoj prvotnoj teorijskoj definiciji (koja proturječi povijesnoj praksi), tiču samo poslovi na njenom teritoriju (čak i slučaju rata, jer se samoobrana odvija na vlastitom teritoriju)? Nadalje, već zbog činjenice da se radi o poslovima svjetskih razmjera, dolazimo do pitanja svjetskih institucija, no kako u samom odnosu politike i države postoje nejasnoće, temelj bilo kakvih svjetskih institucija vrlo je labav. Kao što se vidi, već pri samom pokušaju shvaćanja logike pojma geopolitike nastaju problemi.

Koji je izvor ovih nejasnoća? U antičkoj teoriji države, dakle, ona je shvaćena kao prirodni produkt čovjekove društvenosti, njegove potrebe za udruživanjem s drugim ljudima i međuovisnosti takvog života. U nešto modernijem shvaćanju, od Hobbesa nadalje, država ne nastaje prirodno, već kao čovjekova umjetna tvorevina – ugovorom – a njena svrha je usmjereno djelovanje radi zajedničkih potreba i k zajedničkim ciljevima, te zaštita slobode pojedinca (osim kada pojedinac krši slobode drugih) od unutarnjih i vanjskih prijetnja (pa tako nastaju ustavi i/ili zakoni za prvo, odnosno, vojske za drugo). Utoliko se razlikuje unutarnja i vanjska politiku, te tu nastaje prva promjena politike – njen subjekt nije više zajednica, nego društvo. No još uvijek se takva vanjska politika, ograničena isključivo na zaštitu vlastitih interesa od drugih država, ne može nazvati geopolitikom. Naravno, od kada postoje države, postoje i ekspanzionističke države, no budući da su se sukobi među državama odvijali u potkontinentalnim, ili, u najopsežnijim trenucima, kontinentalnim razmjerima, geografskim opsegom najširi epitet koji je politika mogla dobiti je "među-državna". Takvo shvaćanje je sasvim primjereno do kraja srednjeg vijeka, no s novim vijekom (pogotovo kasnim, od 18. stoljeća nadalje), nastupa druga promjena politike, tj. promjena njenog opsega (zbog koje nastaju nejasnoće pri etimološkoj analizi), te time i mogućnost geopolitike.

S otkrićem dviju Amerika, Australije i ostatka Afrike, te razvojem brodova sposobnih podnijeti preoceanska putovanja, interesi država su se širili, te time nadilazili vlastite kontinente. U trenutku kada je globalna dominacija postala moguća, jednostavno zato jer su svi kontinenti svijeta otkriveni i jer je putovanje među njima (pa tako i ratovanje) postalo moguće, postala je moguća i geopolitika, tj. politika međukontinentalnih, odnosno, svjetskih razmjera. To potvrđuje činjenica da je to doba ujedno doba nastanka prvih pravih globalnih imperija (poput britanskog, francuskog i španjolskog), te samim time, i globalnih interesa. Geopolitika utoliko

² O nestanku zajednice, te pojavi društva kao dominantnog (ako ne i jedinog) oblika ljudskog bivanja-među-drugima u suvremenom svijetu, vidi knjigu Hanne Arendt: *Vita Activa*.

tu započinje svoju priču. Sam termin se prvi put koristi krajem 19. stoljeća, a tada, na prijelazu s 19. na 20. stoljeće, i nastaje geopolitika kao znanstvena disciplina.

Činjenica da je politika danas uopće moguća kao geopolitika, govori o radikalnoj promjeni same politike od antike do danas. U posljedice te promjene ne treba, u ovome radu, ulaziti. Sad, kada je razjašnjen pojam geopolitike, te uopće mogućnost jedne geopolitike, može se pokušati definirati njeno polje interesa, pa se tu dolazi do njenog konvencionalnog značenja. Tako "geopolitika tradicionalno ukazuje na veze i uzročne odnose između političke moći i geografskog prostora" (Osterud, 1988.:192). Nadalje, "geopolitika se može proučavati kao jedna od disciplina koja proizlazi iz socijalnog darvinizma", jer nas poučava da je "život beskrajna bitka, stalni prirodni odabir, pri kojemu pobjeda pripada najjačima" (Defarges, 2006.:6). Povijest svakako potvrđuje taj "poučak geopolitike", jer uostalom, pobjednici su ti koji pišu povijest.

U ovom radu pokušat će se prikazati trenutačna svjetska geopolitička situacija iz spomenute perspektive klasičnog shvaćanja geopolitike kao odnosa političke moći i geografskog prostora, ukazujući pritom na nastajanje novih centara moći i potencijalno slabljenje starih, te moguće posljedice trenutnih i budućih odnosa koji iz tih promjena proizlaze.

AMERIKA GUBI INICIJATIVU

Sjedinjene Američke Države su nakon Drugoga svjetskog rata postale nadmoćna globalna sila koja svoje interese diljem svijeta osigurava ili superiornom diplomatskom pozicijom ili superiornom vojskom sposobnom provesti nužne "intervencije" u vrlo kratkom vremenskom roku (druga je uzrok prve moći, a uzete zajedno, čine osobine prave svjetske sile kojoj se gotovo nitko ne može suprotstaviti). SAD su uspijevale, i još uvijek uspijevaju, održavati svoju nadmoćnu poziciju, no od Drugoga svjetskog rata do danas, ipak su se događale neke promjene. Sve do kraja 80-ih godina 20. stoljeća, protuteža (makar inferiorna, ali ipak ozbiljna) SAD-u je bio SSSR, pa se s padom komunizma dogodio prijelaz iz bipolarnosti svjetske moći u unipolarnost. Washington je tako postao, može se reći, apsolutni vladar svijeta. No ipak, razvojem ostatka svijeta, ta koncentrirana moć se počela razrjeđivati: "... do 1973. američka globalna prevlast bila se već smanjila u odnosu na vrhunac koji je doživjela nakon Drugog svjetskog rata. Jedan od pokazatelja je i američki nadzor nad svjetskim bogatstvom, koji se prema većini procjena smanjio s približno pedeset posto na polovicu te vrijednosti, budući da se svjetsko gospodarstvo prestrojilo u "tropolni" poredak, s trima glavnim središtima moći: Sjeverna Amerika, Europa i Azija, s glavnim središtem u Japanu. Ta se struktura u međuvremenu mijenjala, osobito s pojavom i jačanjem istočnoazijskih "tigrova" i ulaskom Kine u globalni sustav u ulozu važnog čimbenika" (Chomsky, 2004.:166/167).

Amerika je dan danas najmoćnija vojna sila svijeta, što potvrđuje činjenica da "daje više od 20 posto svog godišnjeg proračuna na vojsku, što je jednako vojnim troškovima ostatka svijeta" (Mayer, 2008.:10). Između ostalog, ona posjeduje vojne,

pomorske i zračne baze u više od sto zemalja svijeta, od kojih su najnovije u Bugarskoj, Češkoj, Etiopiji, Keniji, Kirgistanu, Poljskoj, Rumunjskoj, Tadžikistanu i Turkmenistanu (Mayer, 2008.:10). "Sveprisutan na morima, u zraku, u svemiru i u kompjutorskom prostoru, Washington zna svoju snagu projicirati rekordnom brzinom na značajne udaljenosti" (Mayer, 2008.:10). Dakle, može se zaključiti da su, "unatoč teškoćama u Iraku i Afganistanu, Sjedinjene Države zadržale vojne kapacitete koji su mnogo superiorniji kapacitetima ostatka svijeta" (Zajec, 2008.:1). Unatoč tome, "stvarna Amerika je preslaba da se sukobi s nekim drugim osim s vojnim patuljcima" (Todd, 2004.:135) kao što su Irak i talibanski Afganistan. "Ti sukobi, koji za Sjedinjene Države ne predstavljaju nikakav vojni rizik, omogućuju im da svugdje u svijetu budu "prisutne". One održavaju iluziju jednog nestabilnog opasnog svijeta koji ima potrebu za njima kao njegovim zaštitnikom" (Todd, 2004.:136). No ta perfidnost nije posljedica svemoći, već nemoći, i to svjesne nemoći. Dogodila se inverzija odnosa ekonomske ovisnosti u svijetu: prije je svijet bio ovisan o proizvodnji SAD-a, danas su SAD ovisne o proizvodnji svijeta (što potvrđuje ogromni trgovinski deficit SAD-a od 19 posto BDP-a krajem 2006.), stoga Amerika mora održati hegemoniju koja je neophodna za njezin životni standard (Todd, 2004.:23). "Ekonomska ovisna, ona ima potrebu za određenom razinom nereda koji opravdava njezinu političko-vojnu prisutnost u starom svijetu" (Todd, 2004.:64).

Može se čuti kako "Washington gubi inicijativu"³ (nadasve ekonomski, imajući na umu nedavnu financijsku krizu koja je upravo iz Amerika potekla, a čije kobne posljedice se tek očekuju u 2009. godini), te je to donekle predvidio još 1993. Zbigniew Brzezinski, bivši savjetnik za nacionalnu sigurnost predsjednika Jimmyja Cartera. Doduše, njegova teza bila je da će "Američko globalno vodstvo, a posebice američki autoritet, sve više ovisiti o onome što se događa u Americi." (Brzezinski, 1994.:90), a čini se da povijesne činjenice od onda do danas pokazuju upravo suprotno, naime, da će američka vanjska politika, a ne unutarnja, najviše utjecati na mišljenje ostatka svijeta o toj državi. "Bilo da su izravne ili neizravne, otvorene ili tajne, vojne ili civilne, intervencije u unutarnje poslove drugih država od 1945. predstavljaju zaglavni kamen američke vanjske politike" (Mayer, 2008.:10), te je upravo to uzrok svjetskom javnom mnijenju da je SAD najveća prijateljica svjetskom miru (Chomsky, 2004.:50). Amerika je djelovala pod pretpostavkom da su određene skupine ljudi ili čak narodi (muslimani) spremni krenuti, naoružani nuklearnim oružjem, u sveti rat protiv Zapada⁴ (iako je ta pretpostavka češće bila metoda prikriivanja stvarnih razloga vojnih intervencija – poput one u Iraku). "Bude li Amerika djelovala pod tom pretpostavkom, izložit će se opasnosti da joj se to i dogodi" (Brzezinski, 1994.:183), što joj se, na neki način, i dogodilo 11. rujna 2001. godine. Naravno, islamski svijet se pogrešno percipira kao izvor "univerzalnog terorizma" – jedno poprilično uvjerljivo objašnjenje trenutne kaotičnosti islamskog svijeta jest da, iako se najviše kriza trenutno odvija upravo

³ Članak navedenog naslova napisao je Martine Bulard u *Le Monde Diplomatique* (hrvatsko izdanje), studeni 2008. godine, u kojem se analiziraju ekonomske posljedice financijske krize po dosadašnje američko dominiranje svijetom u tom aspektu. Autorova teza jest da je kriza najava kraja te dominacije.

⁴ Pa se tako u *Strategiji nacionalne sigurnosti* iz 2006. navodi kako je borba protiv radikalnih islamista "velika ideološka borba" (str. 36).

u tom svijetu, to je ipak posljedica tranzicije k razvijenom društvu koje su ostale države već prošle, što znači da se ta tranzicija ujedno privodi kraju, jer nakon svake krize slijedi stabilizacija⁵ (Todd, 2004.:44). Tako se prvotno nepostojeći animoziteti i stvaraju, jer ako ne postoje "neprijateljski osjećaji među zaraćenim nacijama (...), rat ih svojim trajanjem stvori" (Clausewitz, 1993.:158/159). Dakle, sve rašireniji i sve žešći animozitet masa prema SAD-u posljedica je vanjske politike SAD-a.

Vanjska politika Sjedinjenih Država jest vanjska politika imperija u odlasku. Njeno bitno obilježje je "teatralni mikromilitarizam: pokazati neophodnost Amerike u svijetu polako gazeći beznačajne protivnike" (Todd, 2004.:137). Razlog tomu je ovisnost SAD-a o svjetskim resursima koji su im prijeko potrebni za održavanje statusa imperija (Todd bi čak rekao polu-imperija). Upravo zbog toga, "temeljni strateški cilj Amerike od sada je politička kontrola resursa" (Todd, 2004.:28), ne radi *krađe* resursa, već upravo radi *kontrole* nad ovisnom Europom i Japanom koji većinu svoje nafte uvoze s Bliskog istoka. Pritom "vlada u Washingtonu tako primjenjuje klasični strateški model, koji nije prilagođen za zemlju kontinentalnih razmjera, "strategiju luđaka" koja preporučuje da se pred eventualnim protivnicima treba ponašati neodgovorno, da bi ih se više zaplašilo" (Todd, 10). Taj "teatralni mikromilitarizam" nije posljedica samo ekonomske ovisnosti SAD-a, već i njihove realne nemoći da se suprotstave jedinjoj neposrednoj vojnoj prijetnji njihovoj hegemoniji: Rusiji. Rezultat teatralnog mikromilitarizma jest sasvim suprotan od onoga što vođe SAD-a time žele postići: "sve se događa kao da Amerika pokušava uspostaviti euroazijsku koaliciju zemalja, vrlo različitih, ali umornih od njezina nepredvidiva ponašanja" (Todd, 2004.:135). A ako se ekonomska dominacija osigurava političkom i vojnom dominacijom (Todd, 2004.:70), tada će vrlo značajna biti buduća politička i vojna reakcija Sjedinjenih Država na djelomičan gubitak, ili makar slabljenje, njene dosadašnje ekonomske dominacije (koja je svoj vrhunac doživjela financijskom krizom).

Umjesto da vođe SAD-a predvide dugoročne negativne posljedice te šezdesetogodišnje vanjske politike, oni s njom nastavljaju u još agresivnijem tonu. Tako je krajem 2002. godine donesena *Strategija nacionalne sigurnosti*⁶, u kojoj jasno stoji već u samom uvodu predsjednika Georga W. Busha: "Želimo oblikovati svijet, a ne njime biti oblikovani" (NSS, 2006.:II). To je dokument prepun apstrakcija, no koji jasno nagovještava američki stav: Washington ima pravo na intervenciju bilo gdje i bilo kada u svijetu, sve pod okriljem "rata protiv terorizma" i "širenja demokracije". Pa se u tom orwellovskom dokumentu može naći opravdavanje prava na "intervenciju" temeljem nekih apstraktnih ideala koji su samorazumljivi: "Sjedinjene Države moraju braniti slobodu i pravdu jer su ti principi ispravni i istiniti za sve ljude" (NSS, 2006.:2). Čini se da ono što SAD smatraju "slobodom" i "pravdom" nije isto što i ostatak svijeta pod time smatra, o čemu svjedoče brojne osude Vijeća sigurnosti UN-a i Međunarodnog suda pravde koje Washingtonu ništa ne znače. A što demokracija nudi? "Demokracija nudi poštovanje prema ljudskom

⁵ Todd ovdje koristi statističke podatke koji na to ukazuju: smanjenje fertiliteta jednog društva uvijek je vodilo k emancipaciji žena, kao što je i povećanje pismenosti vodilo k obrazovanosti društva, a oba procesa se upravo događaju u većini islamskih zemalja.

⁶ Godine 2006. donesena je nova, proširena verzija, na koju se u tekstu referiram.

dostojanstvu koje osjeća gađenje prema namjernom ciljanju nedužnih civila" (NSS, 2006.:11), dok se upravo u vrijeme pisanja ovih redaka ubijaju na stotine civila u pojasu Gaze bombama jednog od Washingtonovih najvjernijih saveznika, Izraela, istovremeno ne dozvoljavajući pristup humanitarnim organizacijama i novinarima. SAD su, naravno, uložile veto u Vijeću sigurnosti UN-a na rezoluciju kojoj je cilj bio prekinuti bombardiranje Gaze.

Poseban paragraf svakako zaslužuje način borbe protiv proliferacije nuklearnog oružja u svijetu koji se navodi u *Strategiji*, a to je da se druge *odvraća*⁷ pojačavanjem nuklearnog arsenala samih Sjedinjenih Država (NSS, 2006.:22). Već i ovako postavljena, teza je poprilično dubiozna: to što će najmoćnija sila na svijetu imati sve razornija nuklearna oružja, spriječit će ostale da ista proizvode. Primjer Sjeverne Koreje dokazuje upravo suprotno: što bolje naoružanje (naročito nuklearno), manje su šanse napada od SAD-a (Chomsky, 2004.:48). SAD su 2005. godine s Indijom potpisale *Civilnu inicijativu nuklearne suradnje* (*Civil Nuclear Cooperation Initiative*), koja predviđa suradnju dviju država; točnije, prodavanje opreme za izgradnju nuklearnih oružja iz SAD-a u Indiju. Taj ugovor potkopava navodnu politiku SAD-a o sprječavanju proliferacije (Kile, 2008.:356). I, kao kruna programa za suzbijanje proliferacije nuklearnog oružja, SAD su istupile iz *Sporazuma o antibalističkim raketama* (*Anti-Ballistic Missile Treaty*) sklopljenog 1972. godine, kako bi postavljale uređaje za uništavanje balističkih raketa (NSS, 2006.:18), čime direktno potiču druge države da moderniziraju vlastitu nuklearnu tehnologiju (naročito Rusiju).

Ono što je žalosno, politički gledano, jest to što, već tradicionalno, "nijedan od kandidata za mjesto predsjednika ne nudi alternativu imperijalnoj misiji Sjedinjenih Država" (Mayer, 2008.:11). SAD će se svakako potruditi zadržati svoj status dominantne svjetske sile, kao što je to, uostalom, i svaki imperij u odlasku do sada činio. Ali, iako će "Sjedinjene Države još dugi niz godina ostati vladajuća sila, ne samo na vojnom planu", ipak će morati "uzeti u obzir izbijanje središta moći u Pekingu i New Delhiju, u Braziliji i Moskvi" (Gresh, 2008.:2), što uvelike povećava kompleksnost današnje geopolitičke situacije svijeta, a samim time i potencijalne konflikte. Za kraj, može se zaključiti da je "ta novija pretenzija na socijalnu i kulturnu hegemoniju, taj proces narcisoidne ekspanzije samo jedan znak, između ostalih, dramatičnog pada realne ekonomske i vojne moći, kao i univerzalizma Amerike" (Todd, 2004.:125).

AZIJSKI DIVOVI: KINA I INDIJA

Godine 1993., Zbigniew Brzezinski je napisao: "Sjedinjene Američke Države su na vrhuncu" jer "nemaju suparnika koji bi se mogao mjeriti s njihovom globalnom moći" (Brzezinski, 1994.:77) i svakako je bio u pravu. No danas, 15 godina nakon te izjave, stvari su mnogo drugačije, te se takve tvrdnje uzimaju s dozom opreza. Razlika je u tomu što danas one više ne drže apsolutni monopol nad ekonomijom svijeta, a samim time i njihova vojna dominacija postaje labilnija. "Uspostavljaju

⁷ Od engleske riječi *deterrence*, što bi se kolokvijalno prevodilo kao "zastrašivanje", no budući da se termin počeo koristiti u hladnoratovskom kontekstu kao "odvraćanje", i ovdje se prevodi na isti način.

se nove veze, o čemu svjedoči samit Kine i Afrike ili sastanak ministara vanjskih poslova zemalja BRIC-a (Brazil, Rusija, Indija i Kina), 26. rujna u New Yorku. Te zemlje mogu odlučivati o razvojnim planovima a da pritom ne moraju proći kroz užarena kliješta "washingtonskog konsenzusa" (Gresh, 2008.:3). Naravno, ekonomski utjecaj SAD-a još je uvijek prisutan u velikoj mjeri u cijelom svijetu (što je potvrdilo gotovo trenutačno širenje financijske krize proizašle iz SAD-a 2008. godine), no ipak, "iako se zemlje poput Indije, Kine i Brazila nalaze u situaciji ekomske suovisnosti u odnosu na zemlje trijade (Sjedinjene Države, Europa i Japan), to ih ne sprječava da se postupno osamostaljuju" (Golub, 2008.:2).

Od prvih dvadesetdviju država svijeta po rastu BDP-a 2007. godine, Kina i Indija su jedine države članice G20 (Kina s rastom BDP-a od 11,9 posto, Indija s rastom od 9 posto)⁸, te zajedno čine više od jedne trećine ukupnog svjetskog stanovništva (2,5 milijardi stanovnika od ukupno 6,5 milijardi). "Od 1980. do 2006. bruto domaći proizvod izračunat u međuodnosu s kupovnom moći po stanovniku, u Kini je povećan 16, u Indiji 5 puta. U istom razdoblju, njihov udio u svjetskom BDP-u povećan je s 3,2 posto na 13,9 (Kina) i s 3,3 posto na 6,17 posto (Indija) te se procjenjuje da bi udio Azije u cjelini 2020. trebao dosegnuti 45 posto, prema dosadašnjih 34 posto" (Golub, 2008.:3). Logično je, imajući u vidu te podatke, da Kina i Indija predstavljaju najveću prijetnju hegemoniji američkog imperija.

"Počevši od 1970-ih godina, Kina se ponovno otvara" i prihvaća dinamiku vanjske trgovine, te ta politika vidno uspijeva (Defarges, 2006.:111), zbog čega se i nastavlja do danas. Zbog te otvorenosti, a svoje istovremene socijalističke osnove, ta politika dobiva naziv "otvorenog" socijalizma, pri čemu se otvorenost odnosi i na međunarodne odnose: "utjecati na "harmoničan" i "miroljubiv" način (dvije ključne riječi nove službene politike), otvoriti Kinu prema svijetu i nadasve svijet prema Kini – čini se da je upravo to kredo Pekinga pod vodstvom Hua Jintaoa" (Zajec, 2008.:1). No pasivna otvorenost nije jedino što karakterizira kinesku ekonomiju i vanjsku politiku. U posljednjih nekoliko godina, Kina je promišljeno poduzela svojevrsnu kampanju šarma diljem Azije i svijeta, kako bi svoju vanjsku sliku nasilnika promijenila u sliku partnera. Ankete provedene 2005. godine pokazuju da je u tomu uspjela, jer je u većini europskih zemalja Kina pozitivnije percipirana nego SAD (Johnson-Freese, 2007.:13).

Kineskoj ulozi u svijetu svakako treba pridodati i sljedeće činjenice: ona je jedna od pet stalnih članica Vijeća sigurnosti UN-a (što znači da ima pravo veta); nakon dugih pregovora, Kina se 2001. godine pridružuje Svjetskoj trgovinskoj organizaciji; njen BDP raste godišnjom stopom od oko 10 posto već 20 godina. Demografski, stanovništvo Kine je još uvijek mlado, tj. ne suočava se s trendom starenja stanovništva razvijenih zemalja (koje im vrlo često predstavlja veći problem), a posljedica toga je intenzivan razvoj industrije usmjerene na visoku tehnologiju: "činjenica da je 80 posto radne snage uključene u Projekt 921, program pripreme astronauta, mlađe od 40 godina (a mnogi su mlađi i od 30), ilustrira uspjeh Kine u privlačenju novih talenata u to područje" (Johnson-Freese, 2007.:8).

⁸ Podaci navedeni prema: Central Intelligence Agency (2008.) *The World Factbook*. Washington: Directorate of Intelligence.

Kina danas izdvaja 59 posto više državnog novca za vojsku nego prije 5 godina, a 202 posto više nego prije 10 godina, te je godišnja stopa rasta izdvajanja za vojsku ponekad nadilazila stopu kineskog ekonomskog rasta (Stålenheim et al., 2008.:195). Reforma kineske vojske započela je kasnih 1990-ih, kao "reakcija na visoku razinu tehnologije upotrijebljenu od SAD-a u Zaljevskom ratu 1991. godine. Cilj je transformirati PLA⁹ iz masovne vojske obučene i opremljene za poduže ratove na kineskom kopnu u "manju ali snažnu" silu sposobnu sudjelovati u lokalnim visokotehnološkim ratovima do 2010. i tehnološki razvijenu silu sposobnu projicirati moć globalno do 2050" (Stålenheim et al., 2008.:196). Washington sigurno neće mirno čekati da se to dogodi.

Govori li se o kineskoj vojsci, svakako treba spomenuti njene pomorske ambicije koje su, od ostalih vojnih aspekata, najizraženije zbog regionalnih sporova oko granica i teritorija (oko nekih otoka spore se, uz Kinu, Bruneji, Filipini, Indonezija, Malezija, Tajvan i Vijetnam), te nadasve radi vraćanja suvereniteta nad Tajvanom (Zajec, 2008.:16). Tenzije s Japanom, koje svoje korijene vuku do druge polovice 19. stoljeća, također su bitan faktor geopolitičke (ne)stabilnosti regije¹⁰ koji motivira vojna ulaganja Kine. Kina je tako "stupila u vrlo čvrst krug osam zemalja koje posjeduju najveće pomorske flote" (Zajec, 2008.:1), te, "oslonjena na dvije divovske tvrtke, China State Shipbuilding Corporation (CSSC) i China Shipbuilding Industry Corporation (CSIC), ima sve izgleda da do 2020. postane najveće svjetsko brodogradilište, što nije nimalo beznačajno: civilna i vojna izgradnja velikim su dijelom pomiješane u državnom planu i grade se na istim mjestima" (Zajec, 2008.:17).

Nastavi li Kina i s dosadašnjim razvojem svemirske tehnologije (v. sljedeće poglavlje), gotovo je sigurno da će postati jedna od najznačajnijih globalnih sila, potvrđujući svoju gospodarsko-ekonomsku moć svojom vojnom moći. "Kina, koja nije zaboravila ni Opijumski rat ni pokolj u Ljetnoj palači, više nikome neće dopustiti da joj prijete i da je ugrozi" (Zajec, 2008.:17). Kina svoju potpunu autonomiju neće provoditi samo zato što to želi, nego prvenstveno zato što to može.

Drugi azijski div, Indija, gotovo je u svim pogledima za petama Kine. Imajući iste prednosti (preko milijarde stanovnika, intenzivan razvoj gospodarstva, mlado stanovništvo, razvoj visokih tehnologija, itd.), Indija pokazuje nedvojbene namjere da, ako ništa drugo, onda makar za Kinom ne zaostaje. Tako je 6. rujna 2008. godine Organizacija dobavljača nuklearne energije (Nuclear Suppliers Group – NSG), odobrila Indiji pristup osjetljivim tehnologijama zahvaljujući inzistiranju SAD-a, a unatoč protivljenju Švedske (Varadarajan, 2008.:5), te time ima mogućnost dodatnog razvoja svog za sada još uvijek malog nuklearnog arsenala. Imajući na umu pakistansko-indijske tenzije, te činjenicu da i sam Pakistan posjeduje nuklearna oružja, za regiju južne Azije (a i šire) to nikako nije nebitna stvar. Nadalje, "težeći istom statusu kakvog ima Peking (regionalna sila globalne vokacije), New Delhi ima jednake pomorske ambicije i flotu u ekspanziji, čiji je očiti strateški cilj Indijski ocean

⁹ Kineska "People's Liberation Army".

¹⁰ Ministarstvo vanjskih poslova Kine napominje nekoliko postojećih problema u japansko-kineskim odnosima: Tajvan, otoke Tiaoju, japansku nasilnu povijest prema Kini, intenzivnu sigurnosnu suradnju Japana s SAD-om, ratne odštete, itd. (vidi:<http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjbj/zsjg/yzs/gjlb/2721/2722/t15974.htm>)

pretvoriti u "ocean Indijaca" (Zajec, 2008.:16). U svojim svemirskim ekspedicijama, Indija također nije daleko od Kine (v. sljedeće poglavlje), što također, kao i u slučaju Kine, nagovješta razvoj svemirske vojne tehnologije (upravo zahvaljujući takvim namjerama Kine koja se smatra rivalom Indije).

S aspekta daljnjeg razvoja nadmetanja nad regionalnom dominacijom između Indije i Kine, vrlo je značajno sljedeće: "Indijci se pitaju je li Azija dovoljno velika da se prilagodi uzletu Indije i Kine. Neki misle da je odgovor negativan i da će se New Delhi na kraju okrenuti prema Washingtonu radi uspostavljanja protuteže kineskom zmaju" (Varadarajan, 2008.:6), što je donekle već započeto spomenutom indijsko-američkom *Civilnom inicijativom nuklearne suradnje*. Amerika želi indijski geostrateški položaj i njen gospodarski razvoj iskoristiti na najbolji mogući način, stvarajući već sad ozračje "saveznica" između dviju država (u ratu protiv terorizma), od čega Indija još uvijek ne zazire (iako postoje strahovi od "pretjerane" ovisnosti o SAD-u (Varadarajan, 2008.:6)). U pogledu prijetnje američkoj hegemoniji, Indija je utoliko manja prijetnja od Kine, no dugoročno, ona itekako predstavlja potencijalnu opoziciju, zbog čega Washington i jest oprezan.

Značajan problem današnje Indije jest socijalno-politička pozicija muslimana (koji čine 13.4 posto ukupnog stanovništva, što znači da su najveća indijska manjina), rezultat koje je teroristički napad u Mumbaiju 26. studenoga. Ne samo da je muslimansko stanovništvo mnogo siromašnije od hinduskog stanovništva, već je i politika najveće hinduističke nacionalističke stranke Bharatiya Janata Party (BJP) diskriminatorna – cilj im je potencirati strah većinskog stanovništva spram islamskih terorista (Kristianasen, 2009.), što dodatno razdjeljuje islamske i hinduističke zajednice. Ipak, "gotovo cijeli islamski pokret osudio je napade – u Mumbaiju, ali i sve koji su Indiju potresali tijekom 2008." (Kristianasen, 2009.:1). Daljnji razvoj tog problema utjecat će, pozitivno ili negativno, na unutarnju stabilnost Indije.

SIMBOLI MODERNE GEOPOLITIKE: NOVE TEŽNJE, NOVI TRENDVI

Geopolitički potezi država u 21. stoljeću naglašeno su simbolički potezi, što je još u 20. stoljeću (naročito tijekom Hladnog rata) postao način "komunikacije" među svjetskim silama. Razlozi tomu su, po mom sudu, sljedeći: time se izbjegavaju međunarodne krize (poput postavljanja raketa SSSR-a na Kubu prije pedesetak godina, što je nedvojbeno bila direktna prijetnja SAD-u) i međudržavne tenzije koje bi iz toga proizišle, te mogućnost da se takav čin obrani od svih optužbi, budući da simbol ne može biti shvaćen kao direktna prijetnja (jer se simbolu uvijek može pripisati više od jednog značenja). Svakako značajan doprinos globalnom političkom učinku ovakvih činova daju svjetski mediji koji održavaju iluziju "neprestane uzbune" (Todd, 2004.:199). "Dan za danom, naši mediji formiraju sliku planete strukturirane mržnjom, opustošene nasiljem, na kojoj se smjenjuju ubrzanim ritmom pokolji poje-dinaca i naroda" (Todd, 2004.:31), te time oni stvaraju sliku svijeta u propadanju, što znatno potencira prijetee i kataklizmičke elemente simboličkih činova.

Svakako najbolji noviji primjer takvog simboličkog čina jest postavljanje ruske zastave na morskom dnu 4200 metara podno Sjevernog pola. Budući da se led Sjevernog pola topi, zemlja bogata prirodnim resursima (nafta, plin, minerali) postaje dostupna, pa pravo na njeno korištenje žele Kanada, SAD, Rusija i Danska. Ruska zastava je tako "vječan dokaz ruske prisutnosti na polu" (BBC News, 2.8.2007.), naravno, ne samo radi parade, već, kako je rekao tadašnji ruski predsjednik Vladimir Putin, radi "osiguravanja strateških, ekonomskih, znanstvenih i obrambenih interesa Rusije u Arktiku" (BBC News, 2.8.2007.).

Od ostalih takvih činova, valja izdvojiti testiranje balističkih raketa i raketa većeg dometa sposobnih za nošenje nuklearnih bojnih glava koje izvode sve države čim se domognu takvog oružja (najnoviji primjer je podzemno testiranje Sjeverne Koreje prije nekoliko godina koje je izazvalo burne reakcije). Tu su također i pomorske i kopnene "probne" vojne akcije, često na samim granicama, ili čak unutar granica drugih država (tu danas svakako prednjači Kina sa svojim podmornicama koje povremeno zalaze u Japansko more) kojima je cilj, između ostalog, demonstrirati učinkovitost i moć vojske.

SVEMIR KAO NOVO BOJIŠTE

Drugi primjer, koji pomalo već nadilazi granice simbola, jer, kao što ću pokazati, nekim državama je postao službeno oformljeni cilj (a time i zaslužuje zasebno poglavlje), jest osvajanje svemira, i to ne u prvotnom apstraktnom smislu "osvajanja" od strane ljudske vrste, već u nedvojbeno jasnom smislu vojne dominacije nad svemirom.

Američka Air Force Space Command je 5. studenoga 2002. godine objavila dokument pod nazivom *Strateški plan za fiskalnu godinu 2004 i nadalje (Strategic Master Plan FY04 and Beyond)* u kojem eksplicitno stoji kako "svemirske borbene snage" trebaju "pružiti kontinuirano odvratanje i hitar globalni angažman za Ameriku i njene saveznike putem kontrole i eksploatacije svemira" (AFSPC, 2002.:3). Da ne bi bilo nejasnoća, "kontrola i eksploatacija svemira implicira da mi možemo koristiti naše sposobnosti u svemiru po vlastitom nahođenju dok u isto vrijeme osporavamo našim protivnicima pristup svemirskim sredstvima u njihovom raspolaganju" (AFSPC, 2002.:3). Ali, budući da "ne možemo u potpunosti eksploatirati svemir dok ga ne kontroliramo" (AFSPC, 2002.:5), cilj je zapravo potpuna kontrola svemira, koji je postavljen za sljedećih 25 godina.

Što to točno znači? To znači "postavljanje svemirskih platformi s visoko razornim oružjima, što uključuje nuklearno i lasersko oružje koje može biti trenutno upotrijebljeno, bez ikakva upozorenja, bilo gdje u svijetu. Ono znači nadzvučne bespilotne letjelice koje će čitav svijet držati pod fotografskim nadzorom" (Chomsky, 2006.:69). Naravno, tako nešto neće proći neopaženo pored budnog oka Kine. Fizikalni zakon akcije i reakcije vrijedi i za sferu geopolitike.

Kina je, od potencijalnih suparnika SAD-u u svemirskoj moći, trenutačno jedina ozbiljna prijetnja, budući da Europskoj Uniji i Japanu nedostaje političke volje za

suparništvo¹¹ (iako raspolažu ekonomskim i tehničkim sredstvima), a Rusiji nedostaju financije za takav pothvat (Garibaldi, 2004.:393). Dana 15. listopada 2003. godine Kina je lansirala *Shenzou 5* i svog prvog astronauta u orbitu. Za Kineze "to je više nego simbolično: to je reakcija na novu spoznaju Kine da je svemir važan za budućnost vojnih operacija (...), te je domena iz koje Kina ne smije biti isključena" (Garibaldi, 2004.:393). Nešto poslije, 27. rujna 2008. godine, prvi kineski astronaut prošetao se svemirom nakon izlaska iz kapsule *Shenzou 7*. Vježba predstavlja ključnu ulogu "u kineskoj ambiciji da izgradi svemirsku postaju u sljedećih nekoliko godina" (BBC News, 27.9.2008.).

Naravno, iza svih tih pothvata se kriju i nešto perfidniji ciljevi. Tehnički napredak koji je rezultat tih svemirskih operacija može se iskoristiti za razvoj balističkih raketa (a vjerojatno i bude), protusatelitnih oružja (od kojih je prvo već testirano 11. siječnja 2007. (Johnson-Freese, 2007.:5)), te minisatelita za špijuniranje. SAD, dakle, svojim nimalo prikrivenim, arogantnim ambicijama potiče proliferaciju svemirskog oružja. Činjenica koja to potvrđuje jest "UN-ova konferencija o razoružanju [koja se] nalazi u pat-poziciji još otkako je Kina 1998. inzistirala na korištenju svemira isključivo u miroljubive svrhe, a Washington odbacio takve prijedloge, odbijajući od sebe mnoge saveznike i stvarajući preduvjete za sukobe" (Chomsky, 2004.:245).

S druge strane, iz Pentagona se može čuti kako Kina želi diplomatskim putem spriječiti SAD da postigne ono što bi Kina ionako kad-tad postigla, jer je nedvojbeno da dijeli iste ambicije kao i SAD (Garibaldi, 2004.:395). Možda zaista jest naivno pomišljati kako su kineski prijedlozi pred UN-om iskreni, no ipak, Washington nikada nije nagovijestio ni mogućnost takvih prijedloga. Dapače, spomenuti *Strategic Master Plan FY04 and Beyond* takvu mogućnost eksplicitno i opovrgava. Joan Johnson-Freese o tome kaže: "Kinino podupiranje kontrole oružja za svemir očito je više pragmatičko nego altruističko. Kada SAD ne bi mogle razvijati oružja za svemir, Kina ne bi morala trošiti svoje ograničene resurse da im se suprotstavi" (Johnson-Freese, 2007.:25).

Uz ovaj svemirski dvboj SAD-a i Kine, svakako valja spomenuti i Indiju, koja se ne može, barem za sada, uspoređivati s prve dvije sile niti tehnološki, niti ekonomski. Doduše, Indija je, zahvaljujući Indian Space Research Organisation, na dobrom putu da se u potpunosti uključi u igru, što pokazuju njena nimalo minorna ostvarenja i ambicije: istog tjedna kada je Kina uspješno lansirala svog prvog astronauta u svemir 2003. godine, Indija je lansirala svoj najsofisticiraniji satelit za snimanje Zemlje (Johnson-Freese, 2007.:13); 22. listopada 2008. lansirana je prva misija na Mjesec; 2013. u planu je prva misija na Mars; 2015. planira se prva misija s ljudskom posadom u svemiru; 2020. prva misija s ljudskom posadom na Mjesec. K.K. Nair, časnik IAF-a (Indian Air Force), specijaliziran za ulogu svemira u obrani Indije, smatra kako je nedvojbeno potrebno širenje vojnih sposobnosti Indije u svemiru, kako bi se održao korak sa svjetskim zbivanjima (pri čemu posebno napominje kinesko i američko rušenje satelita). Nair također smatra kako je neupitno da će svemir postati novo bojište (Guiney, 2008.:5).

¹¹ No, prema novijim podacima, Japan se "budi" glede vlastitih svemirskih ambicija zbog silnog napretka Kine u tom polju, iz straha kako ne bi izgubio kontrolu nad vlastitim teritorijem (Guiney, 2008.: 5).

“Nema razloga vjerovati kako Indija ulaže u svemirsku tehnologiju isključivo zbog vojnih svrha. Ipak, imajući na umu trenutačnu nesigurnost oko naoružanja svemira, programi koji omogućuju Indiji da razvije tehnologiju dvojne upotrebljivosti koja se vrlo jednostavno može primijeniti na vojne projekte, vrlo će vjerojatno dobiti veću potporu” (Guiney, 2008.:3). Sudeći po tome, može se zaključiti kako naoružavanje svemira ovisi isključivo o akcijama SAD-a. Budući da SAD potiče Kinu na razvoj vojne svemirske tehnologije, a Kina, pak, potiče Indiju, očito je da se radi o linearnom procesu koji se da zaustaviti na svojoj početnoj točki (SAD-u). No, ukoliko se to ne dogodi (a sudeći po vanjskoj politici Washingtona i njegovim bez srama i straha objavljenim planovima globalne i svemirske dominacije, vrlo vjerojatno ni neće), onda je izvjesno da će nastati zatvoreni krug u kojem jedni optužuju druge, drugi treće, itd., a nitko se ne želi *prvi* razoružati.

Višestruke su koristi od svemirskih ekspedicija, posebice ekspedicija s ljudskom posadom: međunarodni prestiž, otvaranje tehničkih poslova, stvaranje tehnologija dvostruke uporabe (civilne i vojne), motiviranje studenata u tehničkim područjima, te poticanje ekonomskog razvoja uopće (Johnson-Freese, 2007.:7). Imajući to u vidu, “nebeske” ambicije SAD-a, Kine i Indije postaju sasvim razumljive, budući da je pitanje dominacije svemirom praktički pitanje totalne geopolitičke dominacije. No iz toga proizlazi problematično pitanje: hoće li nove suparnice biti spremne ići tako daleko da se stvori novo hladnoratovsko doba, ili čak i neka gora varijanta (koja je teško zamisliva s obzirom na to da se još za Hladnog rata mogao dogoditi nuklearni pokolj)?

GEOPOLITIKA BEZ SVJETSKOG ARBITRA

Kada politika postaje geopolitika – politika svjetskih razmjera – nameće se pitanje: tko ili što je svjetski arbitar u takvom svijetu? Jer ukoliko čovjeka očito ništa više ne sprječava da vodi *svjetske* ratove, a uz to postoje *globalne* sile, mora postojati institucija koja će, u skladu s određenim zakonom, ili makar međunarodnim konsenzusom, nadzirati postupke tih sila. Državnim vođama je to bilo jasno nakon Drugoga svjetskog rata, te su zato stvorene Ujedinjene nacije¹² i Međunarodni sud pravde kao pravno tijelo UN-a. No danas UN ne posjeduje ni približno dovoljno autoriteta i moći koji bi bili potrebni za takvu ulogu, naime, ulogu svjetskog arbitra. Razlog tomu je što pet država (SAD, Rusija, Kina, Francuska, Ujedinjeno Kraljevstvo) koje su stalne članice Vijeća sigurnosti UN-a imaju pravo veta na sve odluke koje Vijeće donosi, te je time onemogućeno donošenje bilo kakvih odluka koje su protivne interesima tih država, jer je logično da će te države na takve odluke uložiti veto. U 63 godine postojanja Vijeća sigurnosti UN-a, veto je upotrijebljeno 261 puta. Od raspada SSSR-a

¹² Koristimo izraz “Ujedinjene nacije” umjesto “Ujedinjeni narodi”, jer je prvo točan, a drugo netočan prijevod engleskog naziva “United Nations”. Jer su, kao prvo, nacije, a ne narodi, oni politički entiteti koji su članovi UN-a. Kao drugo, u preambuli Povelje Ujedinjenih nacija piše: “We, the peoples of the United Nations”, što je na Hrvatski prevedeno kao “Mi, narodi Ujedinjenih naroda”, a logično je kako to treba glasiti “Mi, narodi Ujedinjenih nacija”.

i prestanka hladnoratovske podijele svijeta, SAD su najčešće koristile veto. Na samo nekoliko odabranih primjera može se vidjeti kako UN, upravo kada je najpotrebniji i kada su uključene najveće svjetske sile, ne može djelovati.

Kada je, nakon dugotrajne rasprave o invaziji Paname 1989., Vijeće sigurnosti UN-a 22. prosinca donijelo rezoluciju kojom se od SAD-a zahtijeva hitno povlačenje s teritorija Paname, SAD, Francuska i Ujedinjeno Kraljevstvo spriječili su donošenje rezolucije vetom. Slična stvar se dogodila Nikaragvi, koja je na američko financiranje i podupiranje pobunjenika na njenom teritoriju, te planiranje i provođenje terorističkih napada od CIA-e (čije posljedice su bile potpuno uništenje nikaragvanskog gospodarstva) odlučila uzvratiti pravnom tužbom pred Međunarodnim sudom pravde: "Godine 1986. sud je presudio u korist Nikaragve (...) osuđujući Washington za "protuzakonitu uporabu sile" - laičkim jezikom: međunarodni terorizam. (...) Prema zaključcima suda, i američki gospodarski rat čin je kršenja postojećih sporazuma, dakle također protuzakonit. Odluka suda gotovo i nije imala zamjetan učinak" (Chomsky, 2004.:114). Također, sud je presudio kako SAD treba platiti odštetu Nikaragvi od 17-18 milijardi dolara (tako su se kretale procjene počinjene štete), a taj zahtjev je odbačen kao krajnje besmislen (Chomsky, 2004.:114). SAD su vrlo često ulagale veto kada su bile u pitanju UN-ove osude i rezolucije protiv izraelske okupacije palestinskih teritorija, te mnogih zločinačkih činova koje je Izrael činio (a i danas čini) nad palestinskim stanovništvom. Najbolji primjer je napad Izraela 1982. godine (kao odmazda za ubojstvo izraelskog veleposlanika u Engleskoj) "na palestinske izbjegličke logore Sabra i Shatila u Beirutu, pri čemu je, prema procjeni pouzdanog američkog izvora, poginulo 200 osoba. Pokušaji Ujedinjenih naroda da zaustave agresiju odmah su spriječeni američkim ulaganjem veta" (Chomsky, 2004.:188/189). Kina je, iako u mnogo manjoj mjeri od svih ostalih (samo šest puta je iskoristila pravo veta od kada postoji UN), također dala veliki obol sprječavanju krucijalnih rezolucija UN-a: unazad šest godina, nekoliko puta je blokirala rezolucije Vijeća sigurnosti kojima je cilj bio zaustaviti genocid u Darfuru, a sve radi intenzivne gospodarske suradnje Kine i Sudana (Kina, naime, u Sudanu ima nekoliko naftnih rafinerija). Tek nakon većeg i dugotrajnog međunarodnog pritiska Kina je popustila, kada je genocid već odnio nekoliko stotina tisuća ljudi.

No navedeni primjeri nisu privukli dovoljno pažnje u svijetu, pa bi to moglo poslužiti kao izgovor skeptika za razlog tolikoj hrabrosti i arogantnosti demonstriranoj u Vijeću sigurnosti. Pa utoliko, da ne bi bilo nikakve sumnje, treba prijeći na invaziju na Irak, koja je privukla najveću pažnju svjetske javnosti i medija, te je tako protivljenje UN-a invaziji odjeknulo cijelim svijetom. No unatoč tomu, ništa se nije promijenilo: "Washington je pristao podnijeti rezoluciju Vijeću sigurnosti (UN 1441), pritom, međutim, uopće ne ostavljajući mjesta sumnji da mu je nebitno hoće li ona biti prihvaćena" (Chomsky, 2004.:42). Pa je tako, "ponavljajući Powellove stavove, šef kabineta Bijele kuće, Andrew Card, objasnio kako se "Ujedinjene nacije mogu sastati i raspravljati, ali nama nije potrebna njihova dozvola" (Chomsky, 2004.:42), time jasno dajući do znanja da mišljenje UN-a (dakle, mišljenje ostatka svijeta) uopće nije bitno po provođenje odluka SAD-a. No vrhunac se ipak dogodio na sastanku u američkoj vojnoj bazi na Azorskom otočju, kada su "vođe SAD-a i Velike Britanije

tom prilikom "postavile ultimatum" Vijeću sigurnosti Ujedinjenih nacija: podčinite se našim zahtjevima u sljedeća 24 sata ili ćemo napasti Irak i ondje postaviti režim po svojoj volji, bez vašeg nepotrebnog dopuštenja" (Chomsky, 2004.:43). Dakle, ne samo da se odluke i stavovi UN-a u potpunosti ignoriraju, već se UN-u postavljaju ultimatum. Tako se prvotno zamišljena slika – UN-a kao svjetskog arbitra i jedne nacije svijeta kao podčinjenog subjekta – naglavačke okrenula. Apsurd teško da može biti veći.

No UN i Međunarodni sud pravde nisu jedina tijela koja se ignoriralo i opstruiralo u radu. Guntanamo Bay, osuđen od svih nevladinih organizacija poput Amnesty International i Human Rights Watch, te Europske Unije i mnogih drugih država, jest "zatvor" za "najgore neprijatelje Amerike" izvan svakog zakona. Tako je čak i "Crveni križ žestoko prosvjedovao zbog činjenice da je američko zapovjedništvo toj organizaciji odbilo pristup ratnim zarobljenicima kao i uhićenim civilima, čime je prekršena Ženevska konvencija" (Chomsky, 2004.:35). A kada se u svijetu globalnih ratova krši Ženevska konvencija, temeljni dokument o pravima ratnih zarobljenika, teško je vjerovati u bilo kakvu svjetsku zajednicu, svjetski sud ili pak svjetski zakon, osim zakona sile. Potpuni prijelaz u multipolarnost, doduše, mogao bi to promijeniti.

ZAKLJUČAK

Geopolitičke promjene koje su se dogodile (ili se još uvijek događaju) u zadnja dva desetljeća bile su vrlo intenzivne, te ujedno pojačane ili ublažene, izmijenjene ili očuvane globalizacijom. Danas se više nego ikad nalazimo u globalnom selu, gdje informacije kolaju neviđenom brzinom, poznanstva ne poznaju granice, ekonomija ne razlikuje države (nego samo tržišta). Ta "činjenica da je novi osjećaj bliskosti produbio svijest o nejednakosti globalnih životnih uvjeta, važna je pojava našega doba", pa u takvom svijetu "koji je postao bliži i bliskiji, a kojeg obilježava masovno političko osvještenje, nejednakost postaje nepodnošljiva", te će ona stoga biti "važno pitanje politike dvadeset i prvog stoljeća" (Brzezinski, 1994.:159). Zbog svega toga, krize, sporovi, sukobi i ratovi postaju globalni. U tim uvjetima se jednom imperiju polako ali sigurno nameću potencijalni suparnici, a budući da svjetski arbitri još uvijek postoje samo formalno (što znači da krajnje rješenje svakog spora uvijek leži u sili), te se istovremeno razvijaju nove vojne tehnologije, sigurnost velikog broja ljudi mogla bi biti ugrožena.

Ishod spomenutih geopolitičkih promjena (decentralizacija svjetske političke moći, te shodno tomu, stvaranje novih težnji i novih tenzija) još uvijek je neizvjesan, budući da se gotovo ništa ne može predvidjeti sa sigurnošću. No ipak, može se reći da, "osim ako ne dođe do unutarnjih ili vanjskih šokova velike širine, koji baš nisu vjerojatni, promjena se čini nepovratnom. Naravno, prethodne sustavne decentralizacije uglavnom su bile sinonim za međunarodne krize: trebalo je doći do Napoleonskih ratova da se otvori put za 'pax britannicu', trebala su dva svjetska rata da Sjedinjene Države postanu novo središte svjetske ekonomije" (Golub, 2008.:3).

Trenutna dominacija Sjedinjenih Država očuvat će se još neko vrijeme, no koliko dugo i na koji način, teško je reći. To je prvi generator potencijalne svjetske krize.

Što se globalizacije tiče, vrlo precizno predviđanje njenog daljnjeg tijeka (i utjecaja) daje američko Vijeće za nacionalnu obavještajnu djelatnost (National Intelligence Council¹³), koje "očekuje da će se važeća varijanta globalizacije razvijati u dosadašnjem smjeru: "Njezin razvoj bit će neravnomjeran i neizvjestan, obilježen kroničnom financijskom labilnošću i sve većim gospodarskim jazom". Financijska nestabilnost gotovo sigurno znači sporiji rast i proširivanje sustava neoliberalne globalizacije (na one koji se pridržavaju pravila), a ta će situacija još i više pogađati uglavnom siromašne. NIC nadalje predviđa da će s nastavkom takvog oblika globalizacije: "sve dublja gospodarska stagnacija, politička nestabilnost i kulturno otuđenje iznjedrili etnički, ideološki i religijski ekstremizam, zajedno s nasiljem koje ga često prati, a koje će najvećim dijelom biti usmjereno protiv Sjedinjenih Država" (Chomsky, 2004.:232/233). Način na koji će Washington na taj pojačani animozitet reagirati vjerojatno će utjecati na daljnje geopolitičke promjene. No to nije sve što nam globalizacija donosi. Osim opisanih ekonomskih, ideoloških, socijalnih i kulturoloških promjena, dogoditi će se i političke: "danas, uz afirmaciju mnoštva razvojnih putova, uz multipolarnost, ne osporava se samo ekonomska dominacija zapada, nego i njegovo pravo da odlučuje što je dobro, a što je zlo, da definira međunarodno pravo, da se miješa u unutarnje stvari pojedinih zemalja u ime morala i humanosti" (Gresh, 2008.:3). Taj novitet će se na Zapadu vrlo vjerojatno shvaćati dvojako: "put prema multipolarnosti može se shvatiti kao šansa za napredovanje prema istinskoj univerzalnosti. Ali gdjekad refleksno izaziva strah na Zapadu: svijet postaje sve više prijeteći, "naše vrijednosti" se napadaju sa svih strana, od Kine, Rusije do islama" (Gresh, 2008.:3). Učinci globalizacije su, dakle, drugi generator potencijalnih kriza.

Svjetski trendovi u razvoju vojne tehnologije i samom ulaganju u vojsku također su faktor koji treba razmotriti. Današnja politika u koju politički vođe moćnijih država vjeruju i koju provode jest: biti spreman na sve prijetnje. No kako svaka akcija uzrokuje reakciju, svatko želi biti spremniji od onog drugog, te tako nadmašivanje u usavršavanju vojske nema kraja. Kao što je uočeno: "iza trendova vojnih izdavanja SAD-a i država poput Brazila, Kine, Indije i Rusije, nalaze se pretenzije na očuvanje, postizanje ili nastavak uloge globalne ili regionalne sile" (Stålenheim et al., 2008.:205). Procijeni li neka od sila u određenom trenutku da ona druga nije spremna, te odluči to iskoristiti, ili štoviše, da postaje previše spremna, te odluči prijetnju ugušiti, teško je zamisliti kako bi takav vojni sukob izgledao. Stoga su vojni trendovi svjetskih sila treći generator potencijalnih kriza.

Konačno, imajući sve to u vidu, o geopolitičkim promjenama može se zaključiti: "američki imperij zasigurno će se na kraju srušiti, ali upozorenja o ubrzanom propasti

¹³ Krovna obavještajna organizacija Sjedinjenih Država koja predsjedniku SAD-a i njegovim savjetnicima za politiku daje srednjoročne i dugoročne analize za *policy-making* temeljene na djelatnostima i informacijama svih državnih obavještajnih agencija. Temeljni projekt NIC-a je "Global Briefing" koji se priprema svake četiri godine između izbora i inauguracije predsjednika, a tiče se ključnih faktora i scenarija za buduća globalna previranja sljedećih 15 godina.

su pretjerana. Budući da nemaju vojnog rivala po svojoj mjeri, Sjedinjene Države još će neko vrijeme ostati jedina svjetska supersila" (Mayer, 2008.:10). Takav zaključak otvara (dugoročno) dvije mogućnosti: (1) nastajanje svijeta u kojem bi SAD zadržale (koliku-toliku) svjetsku vojnu (a time praktički i svu ostalu) dominaciju, te (2) nastajanje svijeta u kojem bi postojalo nekoliko centara svjetske moći. O izvjesnosti tih mogućnosti, kao što je rečeno, ne može se govoriti, no može se govoriti o njihovim posljedicama, odnosno, prednostima i nedostacima.

Prednost svijeta u kojem bi Sjedinjene Države zadržale svjetsku dominaciju jest da u tom slučaju ne bi postojala veća opasnost od nuklearnih katastrofa i kriza (poput Kubanske) koje bi mogućnost takvih katastrofa činile zastrašujuće stvarnim. Imajući na umu promjene u geopolitici i vojnoj tehnologiji koje su u radu analizirane, već i manji sukobi između dviju ili više supersila mogli bi rezultirati katastrofama geografski manjih razmjera, ali, svojom fatalnošću po milijune ljudskih života (već i zbog sve gušće naseljenosti svjetske populacije), nimalo bezopasnijih posljedica. Jer, budući da "količina sile koja mora biti upotrijebljena protiv neprijatelja ovisi o razmjeru političkih zahtjeva obiju strana" (Clausewitz, 1993.:707), može se samo pokušati zamisliti o kakvoj bi se sili radilo kada je u pitanju zahtjev za dominacijom nad regijom svijeta, ili, u nešto goroj verziji, nad svemirom, ili pak, u apokaliptičnoj verziji, nad cijelim planetom. Nedostatak takvog svijeta jest što bi SAD nastavile biti svjetski policajac, bez svjetskog zakona, svjetskog parlamenta i svjetskog suda kojima bi se postupci i želje Washingtona nadzirali, regulirali, zabranjivali, pa čak i po potrebi kažnjavali (a kao što smo vidjeli, takvih potreba je već bilo). To znači da bi Washington i dalje bio slika i prilika lokalnog tekšaškog šerifa na Divljem zapadu koji djeluje, sudi i oduzima život kako mu drago.

Prednost svijeta u kojem bi SAD izgubile primat nad svjetskom dominacijom (dakle bipolaran ili tripolaran odnos moći) jest upravo mogućnost stvaranja konsenzusa, te realnog, a ne samo formalnog djelovanja svjetskih institucija poput UN-a i Međunarodnog suda pravde. Sama mogućnost pravde i stvaranja pravednog svijeta bila bi mnogo veća, samim time što bi pravo glasa o tome što je pravedno, a što ne, pripadalo većem broju nacija, što znači i većem broju ljudi. To bi bio svijet koji se posvećuje svom duhovnom i materijalnom razvitku, a "ono što je sigurno ako bi i nastao, on bi se pojavio u završnom političkom obliku pune pobjede Ujedinjenih naroda, i ne bi rezervirao nikakvu posebnu ulogu Sjedinjenim Državama" (Todd, 2004.:64). Naravno, ako je vjerovati Hegelovoj tvrdnji da je jedina stvar koja se iz povijesti može naučiti to da se iz nje ništa ne može naučiti, nedostatak takvog svijeta jest povećana mogućnost kriza koje su opisane u prijašnjem paragrafu, te stvaranje hladnoratovskih odnosa nove vrste.

Čini se da sredina između tih dviju opcija, svojevrsno smirivanje ambicija i tenzija svjetskih sila, nije moguća, jer, kako je to zamijetio Clausewitz još 200 godina prije, "rat je čin ljudske interakcije, on ne spada u sferu umijeća ili znanosti, već je dio čovjekove društvenosti" (Clausewitz, 1993.:173). Na kraju krajeva, jedino što je sasvim izvjesno jest da će se način vođenja ratova (nastaviti) mijenjati, budući da je "za svako razdoblje ljudske povijesti specifičan određen oblik ratovanja" (Clausewitz, 1993.:717). Tako se sasvim razumnim čini zaključak da je čovjeku očito

hegemonija važnija od opstanka (Chomsky, 2004.:257). Ipak, još uvijek se može naći i optimistično stajalište: "treba vjerovati da će krupni akteri ovoga puta znati sačuvati mir" (Golub, 2008.:3). To vjerojatno najviše ovisi o Sjedinjenim Državama: "svijetu je potrebno ne da Amerika nestane nego da sama ponovno postane demokratska, liberalna i produktivna" (Todd, 2004.:201), a "ako ona bude uporna u želji za pokazivanjem svoje svemoći, ona će uspjeti samo svijetu pokazati svoju nemoć" (Todd, 2004.:203).

Da ne ostane sve na političkim vođama, treba reći da, ukoliko svjetsko društvo (jer se danas uistinu sve više može govoriti o svjetskom društvu) odluči nešto u vezi svega poduzeti, možda si i možemo dopustiti optimizam. Potrebno je odbaciti fatalističku sliku svijeta koju stvaraju svjetski mediji, sliku svijeta u propadanju, jer "napredak nije, kao što su pretpostavljali filozofi prosvjetiteljstva, linearni uspon, sretan, lagan u svakom pogledu" (Todd, 2004.:39), već su mu svojstveni usponi i padovi. O tome svjedoči i paradoksalan fenomen da se najrazvijenije demokracije danas pretvaraju u oligarhije: "demokracija napreduje tamo gdje je bila slaba, ali nazaduje tamo gdje je bila jaka" (Todd, 2004.:24). Krička svijest građana je, dakle, preduvjet za napredak, te stoga bilo kakva geopolitička promjena ujedno dobrim dijelom ovisi o samom stanovništvu država svjetskih aktera.

LITERATURA

- *** "Chinese Astronaut Walks In Space", *BBC NEWS*, 27.9.2008., URL: <http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/science/nature/7637818.stm> (pristupljeno: 15.12.2008.)
- *** "Russia Plants Flag Under North Pole", *BBC News*, 2.8.2007., URL: <http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/europe/6927395.stm> (pristupljeno 23.12.2008.)
- Air Force Space Command (2002.) *Strategic Master Plan FY04 and Beyond*. Washington: Air Force Space Command.
- Brzezinski, Zbigniew (1994.) *Izvan kontrole: globalna previranja uoči 21. stoljeća*. Zagreb: Otvoreno sveučilište.
- Chomsky, Noam (2004.) *Hegemonija ili opstanak: američke težnje za globalnom dominacijom*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Chomsky, Noam (2006.) *Imperijalne težnje: razgovori o svijetu nakon 11.09.* Zagreb: Naklada Ljevak.
- Clausewitz, Carl von (1993.) *On War*. London: David Campbell Publishers.
- Defarges, Philippe Moreau (2006.) *Geopolitički rječnik*. Zagreb: Centar za politološka istraživanja.
- Garibaldi, Gabriel (2004.) "The Chinese Threat to US Leadership in Space". *Security Dialogue* 35(3): 392-396. Online. SAGE Journals host. Prosinac 2008.

- Golub, Philip (2008.) "Prema decentraliziranom svjetskom poretku". *Le Monde Diplomatique (hrvatsko izdanje)*, studeni 2008., str. 2-3.
- Gresh, Alain (2008.) "Postamerički svijet i novi svjetski akteri". *Le Monde Diplomatique (hrvatsko izdanje)*, studeni 2008., str 2-3.
- Guiney, Jessica (2008.) "India's Space Ambitions: Headed Toward Space War?". *CDI Policy Brief*. URL: <http://www.cdi.org/pdfs/GuineyIndiaSpace.pdf> (26.12.2008.)
- Johnson-Freese, Joan (2007.) "China's Space Ambitions". *Proliferation papers* [online], n°18. URL: http://www.ifri.org/frontDispatcher/ifri/publications/proliferation_papers_1090224187156/publi_P_publi_sec_cea___china_s_space_ambitions_1186140991342 (22.12.2008.)
- Kile, Shannon N. (2008.) "Nuclear arms control and non-proliferation" U: Gill, Bates (ur.): *SIPRI Yearbook 2008: armaments, disarmament and international security*. Oxford: Oxford University Press, str. 337-365.
- Kristianasen, Wendy (2009.) "Napadi u Mumbaiju". *Le Monde Diplomatique (hrvatsko izdanje)*, siječanj 2009., str 1, 18, 19.
- Mayer, Arno J. (2008.) "Američki imperij ne ovisi o predsjednicima". *Le Monde Diplomatique (hrvatsko izdanje)*, rujan 2008., str 10-11.
- Osterud, Oyvind (1988.) "The Uses and Abuses of Geopolitics", *Journal of Peace Research*. 25(2): 191-199. Online. SAGE Journals host. Prosinac 2008.
- Stålenheim, Petter, Catalina Perdomo i Elisabeth Sköns (2008.) "Military Expenditure" U: Gill, Bates (ur.): *SIPRI Yearbook 2008: armaments, disarmament and international security*. Oxford: Oxford University Press, str. 175-254.
- The White House (2006.) *National Security Strategy*. Washington: The White House.
- Todd, Emmanuel (2004.) *Kraj imperija: Ogled o raspadu američkog sustava*. Zagreb: Masmedia.
- Varadarajan, Siddharth (2008.) "Indija, zbunjena zbog vlastitog uspona". *Le Monde Diplomatique (hrvatsko izdanje)*, rujan 2008., str 5-6.
- Zajec, Olivier (2008.) "Pomorske ambicije Kine". *Le Monde Diplomatique (hrvatsko izdanje)*, rujan 2008., str. 1, 16-17.

XXI CENTURY GEOPOLITICS: CHANGING OF THE WORLD ORDER AND THE MILITARIZATION OF THE WORLD

Alen Sućeska

Summary

Geopolitics, as a discipline which studies the causal relationships between political power and geographic space, is becoming a more significant sphere of social and political global change which is a consequence of international relations. The research analyses geopolitical changes which are occurring and are about to occur, as well as the causes and possible consequences of those changes. It is argued that the geopolitical dominance of the United States is coming to an end, and that China and India are readily marching forward to the world scene. One of the results of that is that space, by its ever more intense militarization, is becoming a new domain of geopolitical conflict. With the absence of adequate functioning of international institutions such as the UN, it is concluded that the consequences of the described changes can be the intensifying of conflicts, but also an even more resolute creating of multipolarity.

Keywords: Geopolitics, imperialism, multipolarity, militarization, space expeditions, international institutions